กวาวเครือ

พืชตระกูลถั่ว สมุนไพรอายุวัฒนะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ Pueraria mirifica Airy Shaw et Suvatabandhu

ชื่อพ้อง Pueraria candollei Grah. Var.mirifica (Airy Shaw & Suvata bandhu) Niyomdham

ชื่อสามัญ กวาว กวาวหัว กวาวเครือขาว (พายัพ) กวาวเครือ เครือขาว จานเครือ (อีสาน) ตานเครือ ทองเครือ ทองกวาว จอมทอง (ใต้) ตานจอมทอง (ชุมพร) โพ้ต้น (กาญจนบุรี) โพะตะกู

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

กวาวเครือเป็นพืชในวงศ์ Papili oneae เดิมใช้ชื่อวิทยาศาสตร์ Butea superba Roxb. ซึ่งเป็นพืชตระกูลถั่ว ในวงศ์ Leguminosae เป็นเถาไม้เลื้อยพาดพันต้นไม้ใหญ่ โดยเถาจะยาวประมาณ 5 เมตร ส่วนลำต้นเกลี้ยง เปลือกนอกของลำต้นมีสีน้ำตาลเข้มและค่อนข้างแข็ง กวาวเครือจะมีหัวใต้ดินขนาดใหญ่ทำหน้าที่สะสมอาหาร ลักษณะค่อนข้างกลม และคอดยาวเป็นตอนๆ ต่อเนื่องกัน กิ่งอ่อน ยอดอ่อน ก้านช่อดอกและกลีบเลี้ยงมีขนสั้นๆ ใบเป็นใบประกอบ มีใบย่อย 3 ใบ ก้านใบประกอบยาว 10-38 ซม. ใบย่อยใบกลางรูปไข่กว้าง 9-15 ซม. ยาว 15-30 ซม.ปลายมนถึงเรียวแหลม โคนเบี้ยว ด้านบนใบเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสั้นๆประปราย ก้านใบย่อยยาว 5-7 มม. ดอกออกเป็นช่อตามปลายกิ่งยาว 20-30 ซม. ดอกมีรูปร่างคล้ายดอกแค ขนาดเล็กสีน้ำเงินอมม่วงออกเป็นกระจุกในระยะผลัดใบ ดอกมีกลีบเลี้ยงยาว 6-7 มม. โคนติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 4 แฉก กลีบดอกมี 5 กลีบ สีม่วงอมน้ำเงินอ่อน กลีบนอกสุดมีขนาดใหญ่ กลีบคู่กลางค่อนข้างกลมงอโค้ง กลีบคู่ในสุดติดกันเป็นรูปท้องเรือห่อเกสรเอาไว้ เกสรตัวผู้มี 10 อัน แต่ส่วนก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน ฝักแบนรูปขอบขนาน ผิวเกลี้ยงหรือมีขนสั้นประปราย กว้าง 7 มม. ยาว 3 ซม. ภายในมีเมล็ด 3-5 เมล็ดต่อฝัก เมล็ดแก่จะมีลายสีเขียวปนม่วงหรือ สีน้ำตาลปนม่วง ส่วนหัวมีลักษณะกลมอยู่ใต้ดิน คล้ายหัวมันแกว จะมีฤทธิ์ทางยามากในขณะที่ไม่มีใบ

พันธุ์และการกระจายพันธุ์

กวาวเครือขาวเป็นพืชสมุนไพรที่ขึ้นบริเวณป่าเบญจพรรณในภาคเหนือ ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่จะพบมากในภาคเหนือของไทยในบริเวณชายป่าที่มีอินทรีย์วัตถุสูง และมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 300-800 เมตร ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดหรือการทับข้อ

จากตำรายาหัวกวาวเครือของหลวงอนุสารสุนทร กรมการพิเศษเชียงใหม่ โรงพิมพ์อุปะติพงศ์ พฤษภาคม พ.ศ 2474 กล่าวว่า กวาวเครือมี 4 ประเภทดังนี้ คือ กวาวเครือขาว กวาวเครือแดง กวาวเครือดำ และกวาวเครือมอ

1.กวาวเครือขาว

เป็นไม้เถา ขึ้นกับต้นไม้ ถ้าไม่มีต้นก็เลื้อยไปบนดิน ก้านใบหนึ่งมี 3 ใบ ใบเล็กกว่าชนิดแดง สีใบเลียน หัวใหญ่หรือจะเล็กนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพดิน ถ้าขุดจากต้นจะมีรากจากต้นเลื้อยไปในดิน สั้น

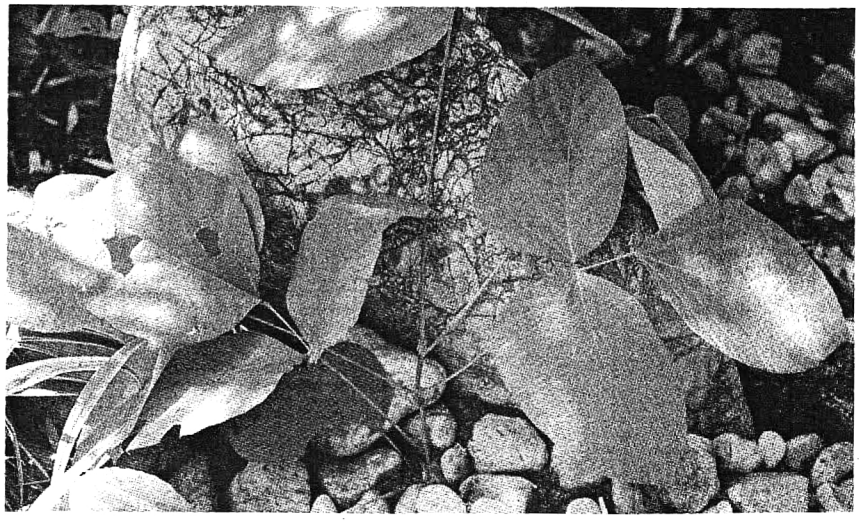

"กวาวเครือพืชตระกูลถั่วสมุนไพรอายุวัฒนะ" *เกษตรกรรมธรรมชาติ* ฉ. 6 (2542) 17-18

บ้างยาวบ้างจึงจะพบหัว ต้นหนึ่งมีหลายราก แต่ละรากมีหนึ่งหัว หรือมีรากต่อไปจนเกิดหัวขึ้นอีกทอดหนึ่ง หัวคล้ายมันแกวลาว กลมบ้าง แบนบ้าง ยาวบ้างตามลักษณะดินหรือสิ่งแวดล้อม บางหัวโตขนาดถังน้ำหนักไม่ต่ำกว่า 20 กก. บางหัวก็เล็กขนาดกำมือ แล้วแต่อายุของเถาและดิน การเลือกใช้ให้เลือกหัวแก่ โดยเอามีดปาดดูจะมียางสีขาวคล้ายน้ำนม ถ้าหัวยังเล็ก เนื้อในจะละเอียด มีน้ำมาก กวาวเครือขาวเนื้อจะเปราะ มีเส้นมาก ปอกเปลือกหั่นบางๆ ตากแดดให้แห้ง บดเป็นผงละเอียดเพื่อทำเป็นยา

2.กวาวเครือแดง

เป็นต้นขึ้น จากดินโดยไม่ต้องอาศัยการพันต้นไม้อื่นๆ แต่ถ้ามีต้นไม้ใหญ่ก็ชอบพันขึ้นต้นไม้ใหญ่เสมอ ถ้าอายุมากๆเป็น 100 ปี เถาจะกลายเป็นลำต้นส่งกิ่งก้านเลื้อยไปไกลมาก และเมื่อถึงฤดูหนาวจะทิ้งใบออกดอกสีทองอร่ามเป็นพวงสวยงาม มีดอกและใบคล้ายต้นทองกวาว เพียงแต่เป็นเถาเท่านั้น ทางอีสานจะเรียก **"จานเครือ"** ถ้าขุดที่โคนต้นจะพบรากขนาดน่องหรือขา รากจะเลื้อยยาวซอกซอนไปตามดิน เมื่อถูกสะกิดที่เปลือกจะมียางสีแดง คล้ายเลือดไหลออกมา ซึ่งรากก็คือหัวนั่นเอง เอามาใช้ทำยา กวาวเครือแดงจะแรงกว่ากวาวเครือขาว โบราณว่า ถ้าเอาใบกวาวแดงห่อเนื้อกระต่ายเพียงสองชั่วโมง ก็จะมีหนอนขึ้นเต็มเนื้อกระต่าย (เนื่องจากกวาวเครือแดงมีฤทธิ์ทำให้ร้อน จึงเร่งให้เกิดการหมักและเน่าได้ง่าย -กองบรรณาธิการ)

3.กวาวเครือดำ

ลำต้นและเถาเหมือนกวาวเครือแดง หนึ่งก้านมี 3 ใบ แต่เล็กกว่า มียางสีดำ เถาอ่อนนุ่มมีหัวชนิดเดียวกับชนิดแดง แต่เล็กกว่า แบบดำจะมีฤทธิ์แรงมาก ถ้าทำเป็นยาจะให้ทานในปริมาณที่น้อยมาก ขนาดหนึ่งในสามของเม็ดมะกล่ำ

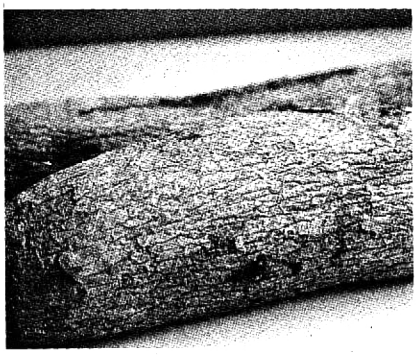

4.กวาวเครือมอ

ทุกส่วนไม่ว่าจะเป็นต้น ใบ หัวเถาเหมือนกับ ชนิดดำ แต่เนื้อในหัวและยางมีสีมอ ๆ ค่อนข้างหายากเช่นเดียวกับชนิดดำ มีหัวเล็กขนาดมันเทศ

การขยายพันธุ์

1.การเพาะเมล็ด

ยังไม่มีการยืนยันว่า กวาวเครือออกดอกในเดือนไหน แต่คาดว่าหลังจากที่หัวกวาวเครือพักตัวตลอดหน้าแล้ง ก็จะเติบโตเป็นเถาเลื้อยเกาะต้นไม้ข้างเดียวในช่วงฤดูฝน แล้วจึงเริ่มออกดอกและตัดฝัก เมล็ดกวาวเครือจะมีลักษณะคล้ายเมล็ดถั่วเขียว แต่มีขนาดเล็กกว่า เมล็ดอาจมีสีแดง หรือลายแดงแบบไข่นกกระทาก็ได้ แต่เนื่องจากกวาวเครือมีน้ำมันในเมล็ดมากเช่นเดียวกับ ถั่วเหลือง ดังนั้น อัตราการเพาะงอกจากเมล็ดจึงมีต่ำ เพราะกวาวเครือเสื่อมความงอกได้เร็ว

2.การปลูกหัวที่มีส่วนของลำต้นติดมาด้วย

ในการขุดหัวใหญ่ไปทำยา มักจะมีหัวขนาดเล็กจากรากอื่น ๆ ติดอยู่ด้วย ถ้าต้องการนำไปปลูก ต้องให้มีลำต้นติดไปกับหัวขนาดเล็กนั้นด้วย จึงจะงอกเป็นต้นใหม่ได้

3.การทอดรากจากส่วนของข้อ

การทอดรากนั้น สามารถทำได้โดยเอาเถากวาวเครือที่เลื้อยไปตามต้นไม้ใหญ่ มาวางนอนบนพื้นดิน แล้วใช้ดินกลบข้อของเถาที่ทอดเลื้อยเหล่านี้ รากก็จะงอกออกมาจากข้อเหล่านี้ได้

4.การตัดชำข้อ

การตัดชำข้อนั้น ทำได้โดยการตัดเถาให้มีอย่างน้อย 2 ข้อ แล้วปักชำในวัสดุเพาะชำ โดยใช้ฮอร์โมนเร่งราก ก็จะช่วยให้รากออกได้เร็วขึ้น

5.การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ

วิธีการนี้สามารถนำไปใช้ขยายพันธุ์ได้ต้นพันธุ์ครั้งละจำนวนมากๆ โดยการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อจากต้นพันธุ์กวาวเครือในอาหารวิทยาศาสตร์ เมื่อต้นออกรากแล้วจึงนำไปปลูกในดินได้ตามปกติ

สรรพคุณ

1.เป็นยาอายุวัฒนะสำหรับ ผู้สูง อายุ ทำให้กระชุ่มกระชวย

2.ทำให้ผิวหน้าที่เหี่ยวย่นกลับเต่งตึง

3.กระตุ้นเต้านมให้ขยายตัว

4.ช่วยให้เส้นผมหงอกกลับดำและเพิ่มปริมาณเส้นผม

5.แก้โรคตาฟาง ต้อกระจก

6.ความจำดี

7.มีพละกำลัง การเคลื่อนไหวเดินเหินจะคล่องแคล่วว่องไว

8.ช่วยบำรุงโลหิต

9.ช่วยให้รับประทานอาหารมีรสชาติอร่อย

10.ช่วยให้นอนหลับสนิทดี

(หลวงอนุสารสุนทร , 2474)